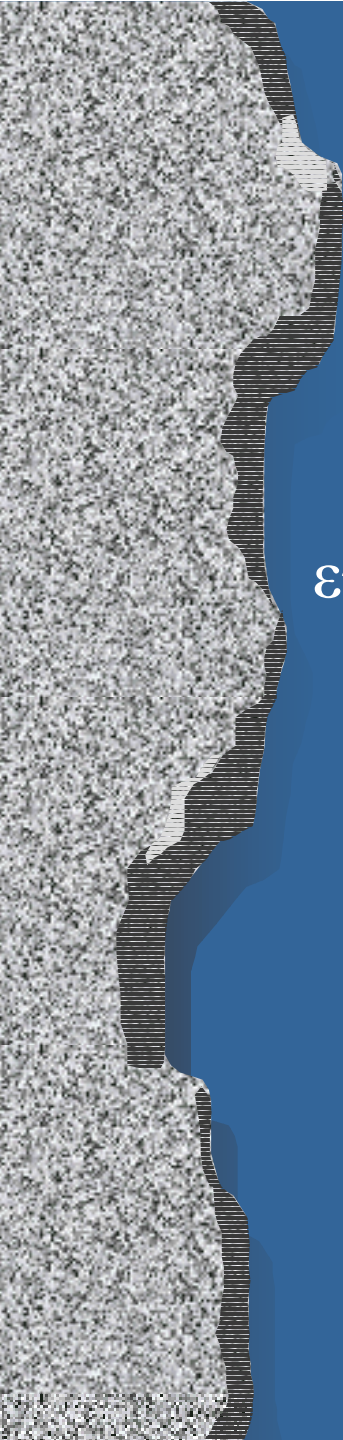

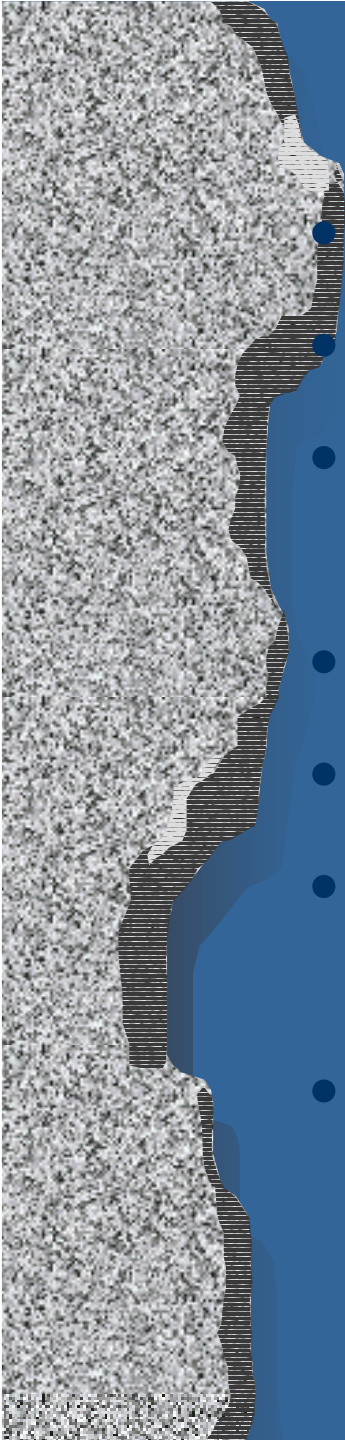
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

Δρ. Κωνσταντίνος Ευθυμίου
ΑΘΗΝΑ 2008

Σε είκοσι χρόνια από τώρα, όταν οι οπαδοί του Freud, εκτός κι αν αλλάξουν οι υποθέσεις τους, θα προσπαθήσουν να αναλύσουν το φόβο του Albert για ένα παλτό από δέρμα φώκιας... πιθανότατα θα τον πιάσουν να τους διηγηθεί ένα όνειρο, η ανάλυση του οποίου θα τους δείξει ότι στα τρία του χρόνια ο Albert επιχείρησε να παίξει με το τριχωτό της ήβης της μητέρας του και ότι τον μάλωσαν άγρια γι' αυτό... Αν ο αναλυτής έχει προετοιμάσει κατάλληλα τον Albert να αποδεχθεί αυτό το όνειρο ως εξήγηση για την τάση του να αποφεύγει κάποια πράγματα και αν ο αναλυτής έχει το κύρος και την προσωπικότητα να το κατορθώσει, ο Albert μπορεί να πειστεί απόλυτα ότι το όνειρο αποκάλυψε αληθινά τους παράγοντες που προκάλεσαν τον φόβο

Πηγή: Watson, J. B., & Rayner, R. Conditioned emotional reactions. *Journal of Experimental Psychology*, 1920, 3, 1-14., s. 14

-
- *Εισαγωγή: Η Ψυχολογία ως επιστήμη*
  - *1. Η έννοια της προσωπικότητας*
  - *2. Η προσωπικότητα σύμφωνα με την κλασική θεωρία της μάθησης*
    - *2.1. Κλασική εξαρτημένη μάθηση*
      - *2.1.1. Η συμβολή του Watson*
      - *2.1.2. Η συμβολή των Thorndike και Guthrie*
      - *2.1.3. Μάθηση και δυσλειτουργική συμπεριφορά*

2.2. Λειτουργική μάθηση

2.2.1. Μορφές λειτουργικής μάθησης

2.2.2. Εκμάθηση πολύπλοκων συμπεριφορών

2.2.3. Δυσλειτουργική συμπεριφορά και λειτουργική ανάλυση συμπεριφοράς

2.3. Η θεωρία 'Ερέθισμα - Αντίδραση'

2.4. Η προσέγγιση των Dollard και Miller

2.5. Κριτική των Θεωριών Μάθησης

3. Η έννοια της Ιδιοσυγκρασίας

3.1. Η ιδιοσυγκρασία σύμφωνα με την Παβλώφια παράδοση

3.2. Σύγχρονες ψυχοβιολογικές θεωρίες

3.3. Ιδιοσυγκρασία και συμπεριφορά

4. Η πρόιμη γνωστική θεωρία του G. Kelly

4.1. Ανάπτυξη δυσλειτουργικών συμπεριφορών

5. Κοινωνικογνωστικές θεωρίες μάθησης

5.1. Mahoney, Meichenbaum, και Kanfer: Οι πρόδρομοι

5.2. Η συμβολή του A. Bandura

5.2.1. Παρατήρηση προτύπου. Έμμεση ενίσχυση και τιμωρία

5.2.2. Το μοντέλο της ‘τριαδικής αμοιβαίας αιτιοκρατίας’

5.2.3. Δομικές έννοιες της προσωπικότητας

5.2.4. Προσδοκίες αυτοαποτελεσματικότητας και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς

5.2.5. Προσδοκίες και ψυχοπαθολογία

5.3. Κριτική αξιολόγηση της κοινωνικογνωστικής θεωρίας

6. Η γνωστική θεώρηση της προσωπικότητας

6.1. Γνωστικές διεργασίες

6.2. Γνωστικές κατασκευές

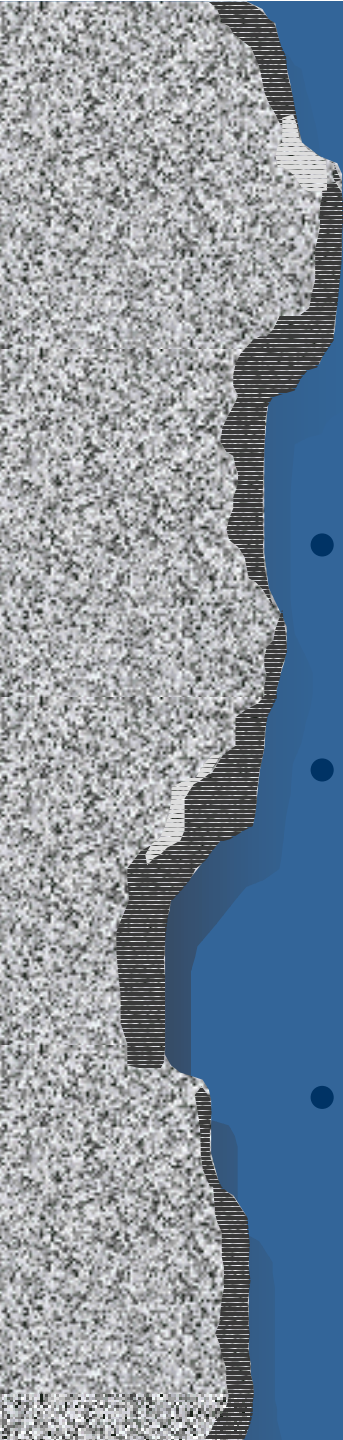
6.2.1. Το σχήμα του εαυτού

6.3. Συναισθήματα, κίνητρα και προσωπικότητα

6.4. Ψυχοπαθολογία και γνωστική θεωρία της συμπεριφοράς

6.5. Κριτική της γνωστικής προσέγγισης

7. Η ‘επίκτητη αίσθηση αδυναμίας’ ως παράδειγμα έννοιας που εξελίχθηκε με την πρόοδο της θεωρίας της προσωπικότητας από τη σκοπιά της Κλασικής Εξαρτημένης Μάθησης στη γνωστική θεώρηση

Εισαγωγή Α

Η Ψυχολογία ως επιστήμη: Σύντομη ιστορική αναδρομή

- Αποσπάστηκε από την φιλοσοφία πριν περίπου 100 χρόνια
- Πρωτοεμφανίστηκε στα μέσα του 19ου αιώνα στον γερμανόφωνο χώρο ως «πειραματική ψυχολογία»
- Βασίστηκε στην **Εμπειριοκρατία** και τον **Ορθολογισμό** (17ος – 18ος αι.)

Εμπειριοκρατία

- Locke, Bacon, Hume και Hobbes επηρεασμένοι από την αριστοτέλεια σκέψη υποστηρίζουν ότι πηγή γνώσης είναι κυρίως οι αισθήσεις και η εμπειρία από τον κόσμο. Τίποτα δεν μπορεί να υπάρξει στον ανθρώπινο νου αν δεν περάσει πρώτα από τις αισθήσεις (Αριστοτέλης).
- Ψυχή=Νους άγραφος χάρτης όπου εγγράφονται τα φαινόμενα του εξωτερικού κόσμου μέσω των αισθήσεων → «Φυσιολογική Ψυχολογία»

Ορθολογισμός

- Descartes, Leibnitz, Kant. Πηγή της γνώσης δεν είναι τόσο οι αισθήσεις και η εμπειρία όσο η ανθρώπινη σκέψη, που αποτελεί την πιο αξιόπιστη βάση για την γνώση και την δράση του ανθρώπου. Αντιτάσσεται στην αισθησιοκρατία και τον θετικισμό των Εμπειρικών Φιλοσόφων.
- Kant: προϋπάρχουσες υπερβατικές αρχές (A priori συνθετικές κρίσεις) της νόησης του ανθρώπου. Ο Νούς του ανθρώπου είναι προικισμένος με την ικανότητα να προσαρμόζει τη γνώση των αντικειμένων στις έμφυτες γνωστικές του δομές
→ «Γνωστική Ψυχολογία» «Ψυχανάλυση»

Εισαγωγή Β

Κατευθύνσεις Σχολές στην Ψυχολογία

- Δομική Ψυχολογία
- Λειτουργική Ψυχολογία
- Συμπεριφορισμός
- Μορφολογική Ψυχολογία
- Ψυχολογία του ασυνείδητου – Ψυχανάλυση
- Ανθρωπιστική – Υπαρξιστική Ψυχολογία
- Γνωστική Ψυχολογία

Δομική Ψυχολογία

- Wundt (Λειψία), Ψυχοφυσιολογικό εργαστήριο, 1879
- Σκοπός: Η ακριβής (ποσοτική) και αντικειμενική ανάλυση των αισθητηριακών αντιλήψεων και άλλων ψυχικών στοιχείων για την ερμηνεία της ψυχοπνευματικής ζωής του ανθρώπου
- Μελέτη της συνειδητής εμπειρίας με την μέθοδο της ενδοσκόπησης.
- Η μέθοδος δεν έζησε λόγω του υποκειμενικού χαρακτήρα της ενδοσκόπησης (μη έγκυρη – αναξιόπιστη)

Λειτουργική Ψυχολογία

W. James (1844-1910), Thorndike (1874-1949), Pawlow (1849-1936)

- Επιρροή από τον Δαρβίνο.
- Σκοπός: όχι η διερεύνηση των δομικών στοιχείων του ψυχικού κόσμου αλλά η ενιαία **λειτουργικότητα** της ενσυνείδητης εμπειρίας και της συμπεριφοράς. Ο Οργανισμός θεωρείται ως μια ενεργητική ολότητα πολλών συστημάτων λειτουργίας που ως κοινό σκοπό έχουν την **προσαρμογή** του ατόμου στο περιβάλλον του.
- Όχι τι είναι ο άνθρωπος αλλά τι **πράττει** και για ποιο **σκοπό**.
- Νέο: Παρατήρηση της συμπεριφορά των πειραματόζωων.

Συμπεριφορισμός

- Αντίδραση στην δομική Ψυχολογία που μελετούσε τις εσωτερικές εμπειρίες και τα βιώματα μέσω αυτοπαρατήρησης και ενδοσκόπησης.
- Watson (1878-1958) Μελέτη της εξωτερικής και έκδηλης συμπεριφοράς που είναι παρατηρήσιμη. Η Ψυχολογία οφείλει να χρησιμοποιεί το πείραμα και την παρατήρηση για να περιγράψει και αναλύσει την συμπεριφορά.
- Ψυχολογία ως φυσική επιστήμη
- Skinner. Ο οργανισμός είναι εξαρτημένη μεταβλητή των περιβαλλοντολογικών επιδράσεων

Μορφολογική Ψυχολογία

- Wertheimer (1880-1943), Koffka, Kohler. Βερολίνο.
- Αναπτύχθηκε ως αντίδραση στον Συμπεριφορισμό που μελετούσε «αποσπασματικά» την ανθρώπινη συμπεριφορά.
- Το ΟΛΟ είναι κάτι περισσότερο από το άθροισμα των μερών του.. Η Ψυχολογία πρέπει να μετρά ολόκληρες μορφές (Gestalten) και όχι να ασχολείται με τον καταμερισμό των ψυχικών φαινομένων.
- ΝΕΟ: Διαισθητική μάθηση. Αυτό το είδος μάθησης πραγματώνεται ξαφνικά, άμεσα, επαναλαμβάνεται εύκολα σε παρόμοια γεγονότα και μπορεί να μεταβιβάζεται σε νέες καταστάσεις.

Ψυχολογία του ασυνειδήτου

- Κεντρικός άξονας της φροϋδικής θεωρίας είναι η άποψη, ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά προσδιορίζεται σε μεγάλο ποσοστό από τις ασυνείδητες διεργασίες των βιολογικών και ψυχοδυναμικών αναγκών.
- Ικανοποίηση του γενετήσιου ενστίκτου (Libido) είναι καθοριστικός παράγοντας για την εξέλιξη της προσωπικότητας.
- Συνεισφορά στην αναγνώριση των εμπειριών στα πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του (βλ. Duby)

Ανθρωπιστική – Υπαρξιακή Ψυχολογία

- «Ψυχρότητα» του περιβαλλοντικού ντετερμινισμού του Συμπεριφορισμού και η «απαισιοδοξία» του βιολογικού ντετερμινισμού της ψυχανάλυσης.
- Αισιόδοξη άποψη ότι ο άνθρωπος είναι ελεύθερος και έχει την ικανότητα για αυτοπροσδιορισμό και την δυνατότητα για αυτοπραγμάτωση.

Γνωστική Ψυχολογία

- Σημασία στις ενδιάμεσες ενσυνείδητες γνωστικές διεργασίες που παίζουν αποφασιστικό ρόλο όχι μόνο στην απόκτηση νέας γνώσης αλλά και στην αποφασιστική χρήση της για την αλλαγή της συμπεριφοράς του ατόμου.

1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

Τι είναι προσωπικότητα ;

- Τα χαρακτηριστικά του ατόμου που εξηγούν τους σταθερούς τύπους συμπεριφοράς του (Pervin & John, 1997). Βασικό σημείο είναι η πολυπλοκότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Όσοι ασχολούνται με την προσωπικότητα έχουν να αντιμετωπίσουν την πολλαπλότητα των ομοιοτήτων και των διαφορών μεταξύ των ανθρώπων. Έτσι, οι θεωρίες προσωπικότητας που αποτελούν συστηματοποίηση σχετικών υποθέσεων και ευρημάτων, προσπαθούν να απαντήσουν στα ερωτήματα: ‘ΤΙ’, ποια είναι, δηλαδή, τα κύρια ανθρώπινα χαρακτηριστικά, ‘ΠΩΣ’ οργανώνονται, πως αλληλεπιδρά κληρονομικότητα και περιβάλλον, ‘ΓΙΑΤΙ’, ποια, δηλαδή, είναι τα αίτια της συμπεριφοράς, τα κίνητρα και οι στόχοι των ατόμων.

Τι χαρακτηρίζει μια ολοκληρωμένη θεωρία προσωπικότητας;

Μια ολοκληρωμένη θεωρία προσωπικότητας, έχει πέντε βασικούς τομείς: τη **δομή**, όπου περιγράφονται οι βασικές δομές, τα συστατικά της προσωπικότητας, τη **διαδικασία**, με περιγραφή των κινήτρων και της δυναμικότητας του προσώπου, την **ανάπτυξη και την εξέλιξη του ατόμου**, την **ψυχοπαθολογία**, όπου περιγράφεται ο τρόπος διαταραχής της λειτουργίας της προσωπικότητας και την **αλλαγή**, το πως, δηλαδή, αλλάζουν οι άνθρωποι και το πως αντιδρούν στην αλλαγή (Pervin & John, 1997).

1. Η Δομή

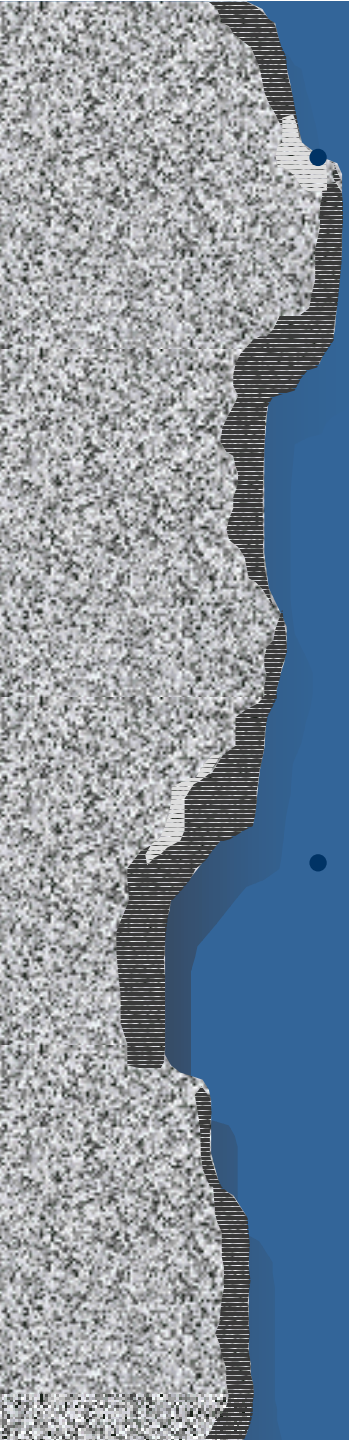
- Αναλυτικότερα, μέσα από τη *δομή* οι θεωρίες προσπαθούν να ορίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά που μπορούν να περιγράψουν ένα άτομο, τα διαρκή, δηλαδή, και σταθερά στοιχεία της προσωπικότητας. Αυτά τα δομικά στοιχεία μπορεί να είναι ‘γνωρίσματα’ περιγραφής ενός ατόμου (π.χ, έξυπνος, σεμνός, σοβαρός, εξωστρεφής κλπ), ή και ‘τύποι’ ατόμων (π.χ., εσωστρέφεια, εξωστρέφεια, νευρωτισμός κλπ).
- Οι θεωρίες διαφέρουν σημαντικά τόσο στον αριθμό των δομικών στοιχείων που περιγράφουν, όσο και στον τρόπο οργάνωσής τους.

2. Η Διαδικασία

Με τη διεργασία γίνεται αναφορά στα κίνητρα που ωθούν το άτομο προς δράση. Τα κίνητρα μπορεί να είναι ηδονιστικά (στόχος η ευχαρίστηση), αναπτυξιακά ή αυτοπραγμάτωσης και γνωστικά (Pervin, 1996).

- Τα ηδονιστικά δίνουν έμφαση στην επιδίωξη της ευχαρίστησης και την αποφυγή του πόνου (π.χ., επιθυμία για νερό στη δίψα, κυνήγι χρήματος, δόξας κλπ).
- Τα κίνητρα αυτοπραγμάτωσης δίνουν έμφαση στη προσπάθεια για εκδίπλωση όλων των δυνατοτήτων του ατόμου, ακόμα και αν το αντίτιμο είναι η αύξηση της έντασης.
- Τα γνωστικά κίνητρα τονίζουν την προσπάθεια για κατανόηση και πρόβλεψη των γεγονότων και του κόσμου.

Τονίζεται, επίσης, η ανάγκη για σταθερότητα και προβλεψιμότητα, καθώς και η ανάγκη του ατόμου να μάθει. Έτσι, ένα άτομο μπορεί να επιλέξει ακόμα και κάτι δυσάρεστο έναντι κάποιου πιο ευχάριστου, αν το πρώτο συμφωνεί με την εικόνα που έχει το άτομο για τον κόσμο (ανάγκη σταθερότητας).

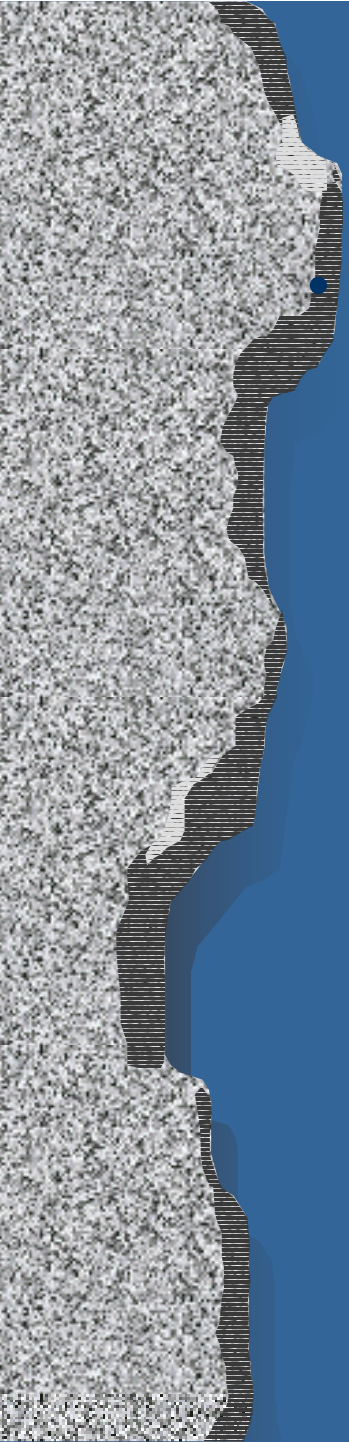
-
- Στην αρχή, οι θεωρητικοί της προσωπικότητας έδιναν έμφαση στα ηδονιστικά κίνητρα, θεωρώντας ότι ο οργανισμός αναζητά την ομοιόσταση. Η έρευνα έδειξε όμως ότι οι οργανισμοί συχνά επιδιώκουν την ένταση και επιθυμούν να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις του περιβάλλοντος. Έτσι, μετά τη δεκαετία του 1950 έμφαση δόθηκε στα κίνητρα αυτοπραγμάτωσης και μετά τη δεκαετία του 1960 και τη ‘γνωστική επανάσταση’ στις θεωρίες των στόχων, οι οποίες τονίζουν την επιδίωξη του ανθρώπου να επιτύχει τους προσδοκώμενους στόχους του.
  - Είναι, βέβαια, πολύ δύσκολο να αποφανθεί κανείς ποια κίνητρα ισχύουν περισσότερο. Είναι, εξάλλου, πιθανό τα διάφορα ‘είδη’ κινήτρων να ισχύουν για όλους τους ανθρώπους, ανάλογα όμως με τη χρονική στιγμή. Είναι, επίσης, πιθανό κάποια άτομα να ‘προτιμούν’ κάποια μορφή κινήτρων έναντι άλλων.

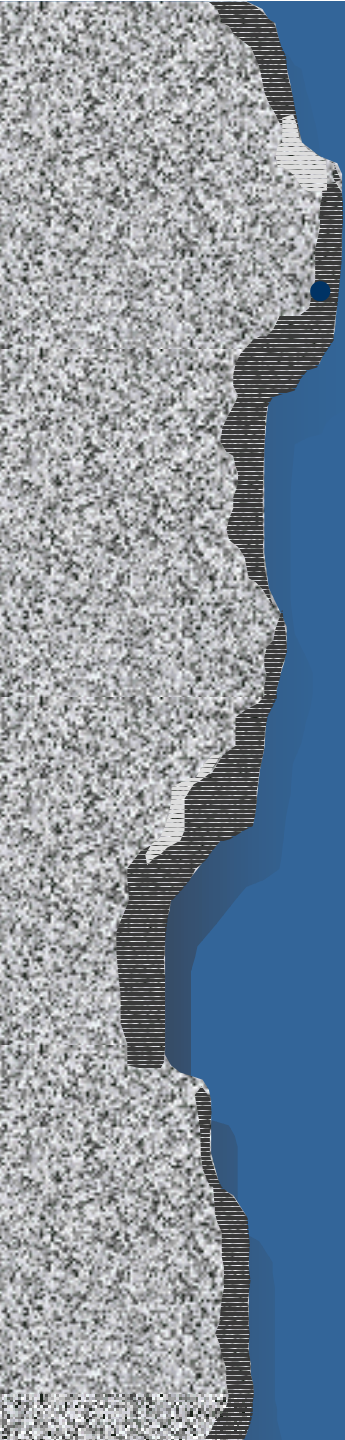

3. Η ανάπτυξη και η εξέλιξη του ατόμου

- Οι θεωρίες προσπαθούν ακόμα να ορίσουν τους τρόπους ανάπτυξης της προσωπικότητας και τον τρόπο επίτευξης της μοναδικότητας κάθε ατόμου (ανάπτυξη και εξέλιξη). Κατά παράδοση, οι κύριοι παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη κατά την ανάπτυξη είναι οι περιβαλλοντικοί και οι γενετικοί. Για πάρα πολύ καιρό (ίσως και αιώνες) διαρκεί η διαμάχη «φύση ή ανατροφή», που λειτουργεί σαν εκκρεμές, με τις έρευνες και τις θεωρίες άλλοτε να υποστηρίζουν τη μία άκρη και άλλοτε την άλλη. Τα τελευταία χρόνια μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στο ρόλο που η κληρονομικότητα διαδραματίζει (ισχύς των γονιδίων).

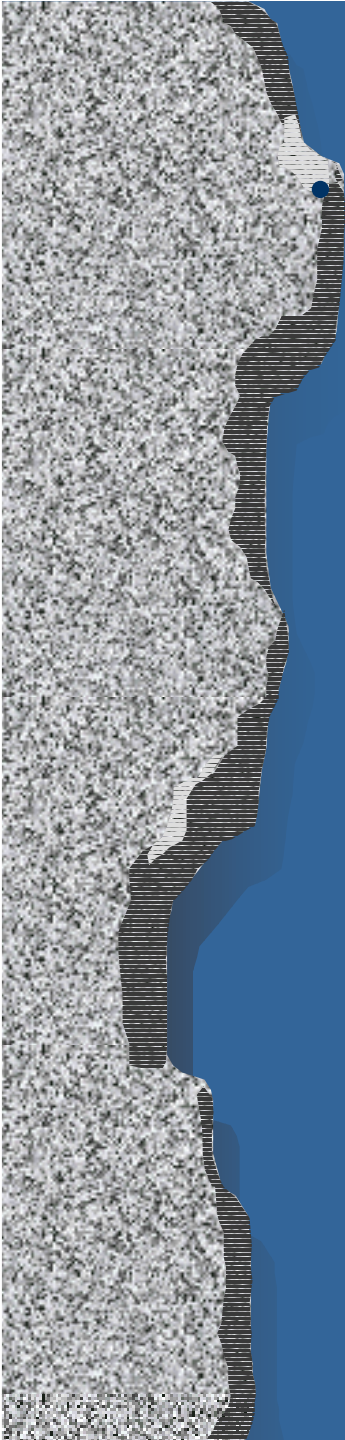

• Στους περιβαλλοντικούς παράγοντες ανήκουν οι επιδράσεις του πολιτισμού και της γλώσσας (τι νιώθουμε και πως το εκφράζουμε, πως συσχετιζόμαστε με τους άλλους, πως αντιμετωπίζουμε τη ζωή και το θάνατο κλπ), οι επιδράσεις της κοινωνικοοικονομικής τάξης που ανήκει το άτομο, οι επιδράσεις της οικογένειας (οι γονείς ως προσωπικότητες, οι σχέσεις τους με τα παιδιά και η μορφή διαπαιδαγώγησης που επιλέγουν), οι επιδράσεις της ομάδας των συνομιλήκων κλπ. Η έμφαση στους περιβαλλοντικούς παράγοντες, εκφράζεται παραστατικά μέσα από την ερώτηση των Plomin και Daniels (1987) «γιατί τα παιδιά της ίδιας οικογένειας διαφέρουν;» και την απάντηση του Harris (1995) «επειδή έχουν διαφορετικά βιώματα έξω από το σπίτι και επειδή τα βιώματά τους μέσα στο σπίτι δεν μπορούν να τα κάνουν να μοιάζουν περισσότερο».

Στους γενετικούς παράγοντες ανήκουν οι πληροφορίες που μεταφέρουν τα γονίδια, ο ρόλος της ιδιοσυγκρασίας κλπ. Συχνά έμφαση δίνεται στην εξελικτική κληρονομιά (Buss, 1995), με την οποία τονίζονται τα κοινά χαρακτηριστικά του ατόμου με άλλα άτομα. Οι ομοιότητες αυτές δεν είναι μόνο εξωτερικά χαρακτηριστικά (π.χ., δύο μάτια και χέρια), αλλά και συναισθηματικά (π.χ., η συμπεριφορά των δύο φύλων, ο αλτρουισμός, συναισθήματα όπως ο φόβος, ο θυμός, η χαρά, η αηδία) (Elkman, 1993. Izard, 1991). Οι ομοιότητες αυτές αποδίδονται στα γονίδια και συχνά στην ανάγκη για επιβίωση.

Είναι πιθανό η απάντηση στη διεκυστίδα για την προτεραιότητα μεταξύ περιβαλλοντικών και γενετικών επιδράσεων να βρίσκεται στην έννοια του *‘εύρους αντίδρασης’* (Gottesman, 1963), σύμφωνα με το οποίο η κληρονομικότητα προσδιορίζει μια ολόκληρη σειρά πιθανών αποτελεσμάτων, αλλά το περιβάλλον είναι εκείνο που τελικά καθορίζει το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Βέβαια, αν και η έννοια αυτή είναι χρήσιμη, δεν περιγράφει την ενεργητική διαδικασία συνεχούς αλληλεπίδρασης ανάμεσα στη φύση και την ανατροφή. Από τη στιγμή που το άτομο έρχεται τον κόσμο δεν είναι απλά και μόνο εκτεθειμένο στα περιβαλλοντικά ερεθίσματα, αλλά ταυτόχρονα προκαλεί με τη δική του συμπεριφορά διαφορετικές αντιδράσεις από το περιβάλλον (π.χ., ένα υπερκινητικό σε σύγκριση με ένα μη υπερκινητικό παιδί). Έτσι, το άτομο δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δέκτης μόνο των εξωτερικών ερεθισμάτων, αλλά γίνεται αντιληπτό και ως *‘δημιουργός’* καταστάσεων και περιβάλλοντος.

4. Ψυχοπαθολογία

- Μια θεωρία Προσωπικότητας πρέπει να περιλαμβάνει αναλύσεις σχετικές με το πώς και γιατί κάποια άτομα είναι ικανά να αντιμετωπίσουν την καθημερινότητα και τις δυσκολίες της και πως κάποια άλλα αναπτύσσουν ψυχοπαθολογικές αντιδράσεις (μη φυσιολογική συμπεριφορά αποδιδόμενη σε ψυχολογικά αίτια).

5. Αλλαγή

- Μια θεωρία πρέπει να προτείνει τρόπους και παρεμβάσεις αποκατάστασης της ψυχοπαθολογικής λειτουργίας (Ψυχοθεραπεία). Χωρίς να πρέπει οι θεωρητικοί της προσωπικότητας να είναι ταυτόχρονα και θεραπευτές πρέπει αν παρέχουν στις θεωρίες τους το υπόβαθρο που είναι ικανό να εξηγήσει πως οι άνθρωποι αλλάζουν και γιατί αντιστέκονται στις αλλαγές.